

Чугаєвська С.В., к.е.н., Черниш О.В., аспірант (Національний агроекологічний університет, м. Житомир)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТОМИРЩИНИ

Досліджено проблеми ефективності сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області. Сформовано групування даних підприємств за рівнем рентабельності у 2007 році.

The problems were studied by the agricultural enterprises in Zhytomyr region. Groups of the given enterprises were formed in level of the profitability in 2007.

Становлення ринкової економіки в сільському господарстві України потребує глибокого вивчення ролі економічних механізмів і зв'язків у проблемах функціонування підприємств. Сільське господарство є однією з найважливіших галузей народного господарства. Тому, актуальною в даний час є проблема подальшого підвищення рівня ефективності цієї галузі. Узагальнюючим показником економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є показник рентабельності. На даний час в Україні в умовах кризи спостерігається тенденція до значного зниження показників ефективності сільськогосподарського виробництва, що означає збитковість багатьох господарств галузі.

Найважливішими завданнями аналізу рівня рентабельності є визначення недоліків в роботі та їх причин, а також розробка раціональних управлінських рішень з ліквідації недоліків і їх причин; проведення об'єктивної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств; виявлення взаємовпливу різних факторів виробництва та кількісне вимірювання цього впливу на результати господарської діяльності; визначення резервів у використанні виробничих засобів з тим, щоб мати максимум продукції при найменших витратах на її одиницю; розробка конкретних заходів по використанню виявлених резервів та здійснення контролю за їх виконанням [1].

На сучасному етапі розвитку економіки перед виробниками сільськогосподарської продукції стоїть завдання підвищення рентабельності використання ресурсів, забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції та задоволення попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках на якісно нових засадах. Рівень рентабельності в цілому по підприємству характеризує ефективність лише спожитих виробничих ресурсів і не відображує ефективності використання всіх авансованих витрат, що акумулюються у вигляді застосовуваних основних і оборотних фондів [1].

Останнім часом особлива увага приділялася пошуку шляхів підвищення показників ефективності сільськогосподарського виробництва. У сферу наукових розробок було залучено праці щодо вивчення проблем рентабельності виробництва зарубіжних економістів з проблем ринкової економіки - *П. Самуельсона, А. Лаффера, Д. Стоуна, К. Хітчинга, К. Шмідта* та ін. Плідний був науковий доробок вітчизняних дослідників - *П. Т. Саблука, О. О. Шевчука, О. М. Шпичака, В. Я. Плаксієнка, М. Ф. Огійчука*, та ін. Результати їх досліджень розширили теорію рентабельності виробництва, створили надійний методологічний фундамент для подальшої розробки цієї проблеми.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, законодавчі і нормативні акти владних структур держави, фундаментальні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем рентабельності, розвитку ринкової економіки. Використані різні методи економічних досліджень: абстрактно-логічний, монографічний, структурного і системного аналізу, індексний, вибірковий метод статистики, зведення і групування даних.

Визначити необхідний обсяг вибірки для дослідження ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, побудувати типологічне групування за рівнем рентабельності, визначити межу беззбитковості сільськогосподарського виробництва для підприємств даного регіону.

З метою виявлення факторів, які впливають на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств нами було поставлено запитання вибрати таку кількість підприємств, щоб побудовані висновки на підставі сформованої вибірки можна було б перенести на всю статистичну сукупність сільськогосподарських підприємств Житомирщини.

Використовуючи вибірковий метод статистики, встановлено необхідну чисельність вибіркової сукупності для одержання достовірних даних про генеральну сукупність [4, с. 182-184]. Для розрахунків використано таку формулу:

$$n = \frac{t^2 \sigma^2 N}{\Delta^2 N + t^2 \sigma^2}, \text{ де}$$

n – чисельність вибіркової сукупності сільськогосподарських підприємств, яка забезпечує задану точність вибірки 95%;

t – коефіцієнт довіри;

σ – середнє квадратичне відхилення вибіркової сукупності;

N – обсяг генеральної сукупності;

Δ^2 – гранична помилка вибірки.

Маємо такі дані: чисельність генеральної сукупності – 366 одиниць (загальна кількість с. г. підприємств в Житомирській області у 2007 р., які здійснюють товаровиробництво за офіційними даними відділу сільського господарства Головного управління статистики), рівень надійної ймовірності, тобто достатньої вірогідності 0,95, для якого табличне значення коефіцієнту довіри t становить 2, гранична помилка вибірки – 5%. В основу дослідження було поставлено показник рівня рентабельності.

На основі попереднього дослідження цього показника визначено його середнє значення та середнє квадратичне відхилення за формулами:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i}{n};$$

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \text{ де}$$

x_i - кожне відповідне значення рівня рентабельності у відібраних підприємствах;

$\bar{x}$ - середнє значення рівня рентабельності.

Шляхом статистичних розрахунків було встановлено, що середнє значення досліджуваного показника становить $\bar{x} = 12,1\%$; його середнє квадратичне відхилення $\sigma = 20,9\%$. Отже,

$$n = \frac{2^2 \times 20,9^2 \times 366}{5,0^2 \times 366 + 2^2 \times 20,9^2} = 49,8 \approx 50 \text{ підприємств.}$$

Оскільки $n = 50$, то вибіркoву сукупність було складено з 50 сільськогосподарських підприємств і можна стверджувати, що висновки, сформульовані для даних підприємств є високо ймовірними для всіх сільськогосподарських підприємств Житомирщини та сформована вибіркoва сукупність достатньо достовірно репрезентує всю генеральну статистичну сукупність. На наступному етапі дослідження було здійснено групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності. Для цього було використано матрицю вихідних даних по 50 досліджуваних підприємствах. З цією метою нами було розбито 50 досліджуваних підприємств на 3 групи за рівнем рентабельності (таблиця): першу групу утворено із збиткових підприємств, до другої групи увійшли низькорентабельні підприємства із значенням відповідного показника до 15%, а до третьої групи віднесено сільськогосподарські підприємства з середнім та високим рівнем рентабельності – понад 15,1%.

Таблиця

Типологічне групування сільськогосподарських підприємств Житомирської області за рівнем рентабельності у 2007 р.

Показник	1 група - до 0%	2 група - від 0,1 до 10,0%	3 група - понад 10,1%	Разом / У середньому
Кількість підприємств	11	15	24	50
В розрахунку на 1 підприємство:				
площа с. г. угідь, га	1207,1	1298,2	1420,9	1319,9
середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	2754,6	3038,1	1372,7	2409,5
валова продукція, тис. грн.	6814,6	4531,2	4243,7	4935,8
середньооблікова кількість працівників, чол.	76	117	115	107
Відносні показники:				
Фондозабезпеченість на 100 га с. г. угідь, тис. грн.	442,5	501,3	1796,1	928,6
Коефіцієнт зносу ОВФ, %	44,7	42,7	40,6	42,4
Коефіцієнт оновлення ОВФ	0,79	1,69	1,12	1,30
Трудовозабезпеченість на 100 га с. г. угідь, чол.	52,0	73,0	164,0	99,3
Валова продукція на 100 га с. г. угідь, тис. грн.	3279,0	1873,2	7005,5	3927,4
Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн.	436,6	523,1	568,7	519,6
Рівень рентабельності, %	-13,7	6,6	36,0	12,1

Джерело: розраховано за матеріалами річної звітності підприємств

Як видно з даних таблиці, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва залежить від сукупності факторів, серед яких найбільший вплив мають: фондозабезпеченість на 100 га с. г. угідь, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, трудовозабезпеченість на 100 га с. г. угідь, валова продукція на 100 га с. г. угідь та середньомісячна заробітна плата 1 працівника. Проведемо характеристику кожної типологічної групи. Підприємства III групи є збитковими та технічно відсталими. Вони представляють невелику групу підприємств вибірки (22,0%).

В розрахунку на 1 підприємство тут припадає найменша площа сільськогосподарських угідь 1207 га, що на 8,6% менше середнього рівня, спостерігається найменша вартість основних засобів – 2754,6 тис. грн. та працює найменша кількість працівників – 76 чол., хоча дані підприємства виробляють значну частину продукції (30,4%), вартість якої складає 6814,6 тис. грн. Найгірша зношеність (44,7%) є характерною для підприємств першої групи, низькі показники фондозабезпеченості та трудозабезпеченості на 100 га сільськогосподарських угідь (у 2 рази менше середньо вибіркового значення відповідних показників), низький коефіцієнт оновлення основних засобів – $0,79 < 1$, який означає у даному випадку, що основні засоби не оновлюються взагалі – всі ці чинники призвели до збитковості виробництва продукції (-13,7%) та спричинили найнижчу в галузі середньомісячну заробітну плату 1 працівника 436,6 грн. Два взаємопов'язані показники - високий коефіцієнт зношеності основного капіталу та нижчий припустимого показник їх оновлення – свідчать про те, що переважна більшість сільськогосподарських підприємств першої групи знаходиться у гостро кризовій ситуації: при обтяженості боргами та абсолютній збитковості виробництва, бо всі їх відрахування використовуються не за прямим призначенням, а на погашення боргових зобов'язань, сплату податків тощо.

Друга група – середньо оснащені сільськогосподарські підприємства, оскільки середній рівень зносу основних виробничих фондів складає 42,7% і майже співпадає з середньо вибірковою значенням 42,4%. До даної групи ввійшли 15 підприємств, тобто 30,0% загального обсягу вибірки. В розрахунку на 1 підприємство показники площі сільськогосподарських угідь, вартості основних засобів, обсягу валової продукції та середньооблікової чисельності працівників також майже співпадають з середньо вибірковими значеннями відповідних показників. Підприємства третьої групи є середньо та високорентабельними з середнім рівнем рентабельності 36%. Спостерігається тенденція до збільшення обсягів підприємства із збільшенням прибутковості його виробництва. Так, для підприємств даної групи має місце більше значення площі сільськогосподарських угідь до 1420,9 га в розрахунку на 1 підприємство, що на 7,7% більше порівняно з середньо вибірковою значенням, та збільшенням кількості працівників до 115 чол. Висока прибутковість виробництва на даних підприємствах зумовлена кращою фондовою та трудозабезпеченістю в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь відповідно в 1,9 та 1,7 рази відповідно, зменшенням коефіцієнта зносу на 1,8% та покращенням стану оновлення основних засобів. Зауважимо, що підприємства третьої групи залишаються самим ефективним товаровиробником для даної сукупності, оскільки виробляють валової продукції на 7005,5 тис. грн. в розрахунку на 100 га угідь, або на 78,3% більше. Достатньо висока прибутковість виробництва продукції даними підприємствами призвела до збільшення середньої заробітної плати 1 працівника до 568,7 грн., що на 132,1 грн. більше аналогічного показника першої групи.

Із застосуванням вибіркового метода статистики було визначено коло обстеження – 50 сільськогосподарських підприємств. За допомогою групування сільськогосподарських підприємств за рентабельністю сільськогосподарського виробництва нам вдалося знайти межу безбитковості сільськогосподарського виробництва для підприємств даного регіону. Дослідженнями встановлено, що межу безбиткового ведення виробництва у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області у 2007 р. досягнуто при таких основних параметрах:

- фондозабезпеченість на 100 га с. г. угідь понад 501,3 тис. грн.;
- трудозабезпеченість на 100 га с. г. угідь понад 73,0 чол.;
- коефіцієнт зносу основних засобів не вище 42,7%;
- коефіцієнт оновлення основних засобів понад 1,12;
- Середньомісячна заробітна плата 1 працівника понад 523,1 грн.

В перспективі досліджень є розгляд проблем державної фінансової підтримки сільського господарства, оцінки кредитних ризиків банку, розвитку іпотечного кредитування, удосконалення кредитування сільськогосподарських підприємств.

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник.- 2- ге вид., доп. і перероблене./ В.Г. Андрійчук.- К.: КНЕУ, 2002.- 624с. **2.** Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року.- Економіка ЕАК, 2007.- №11.- с.3-5. **3.** Маркова Н.В., Трофимец В.Я. Статистика в Excel: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2002.- 368с. **4.** Мармоза А.Т. Загальна теорія статистики. – К.: Ельга, Ніка –Центр, 2003.-344с. **5.** Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва / За ред. П.Т. Саблука.-К.:ІАЕ, 1999.-532с. **6.** Месен-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми). – Економіка АПК.- 2006.- №12.-с.34-41. **7.** Статистичний щорічник Житомирської області за 2007 рік / Гол. упр. стат. у Житомирській обл./за ред. Л.О. Рижкової-Ж.:2008.-57с. **8.** Циганок В.М., Циганок М.К. Результативність та проблеми розвитку реформованих аграрних підприємств.-Житомир: Вісник ЖНАЕУ.-Наук.- теор. зб.- Вип.№2(24),2008.-с.141-149.

РЕЦЕНЗЕНТ: Д.Е. Н., ПРОФЕСОР ЗІНОВЧУК В.В. ЖИТОМИРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ